

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/gospodarka/91255,Reglamentacja-towarow-w-Polsce-komunistycznej.html>

Ludzie stojący w kolejce do sklepu w Częstochowie przy ul. Kilińskiego, 1981 r. Fotografia z albumu "Wiosna 81" opracowanego przez Wydział "B" KW MO w Częstochowie. Fot. z zasobu IPN

ARTYKUŁ

Reglamentacja towarów w Polsce komunistycznej

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej (1948-1956) Stalinizm w Polsce (1970-1980) Od Gdańska do Gdańska (1980-1990) Epoka Solidarności

Autor: ALEKSANDER MAZUR 01.04.2023

W kwietniu 1981 r. reżim komunistyczny w Polsce wprowadził reglamentację masła, mąki, ryżu i kasz. W całym okresie powojennym władze komunistyczne

reglamentowały swoim obywatelom artykuły pierwszej potrzeby przez ponad dwie dekady.

Pierwsze próby uregulowania dystrybucji dóbr były podejmowane już w latach 1944-1949 i wynikały z konieczności ustabilizowania sytuacji w kraju w pierwszych latach powojennych. Nowa komunistyczna władza gwarantując obywatelom towary, takie jak: chleb, mąka, kasza, ziemniaki, warzywa, mięso, tłuszcze, cukier, słodycze, mleko, kawa lub herbata, sól, ocet, nafta, zapałki, mydło, a nawet wyroby dziewiarskie, była w stanie wykreować się na sprawiedliwego zarządcę i sprawnego dostawcę dóbr. Naturalnie dystrybucja przebiegała według klucza partyjnego i statusu zatrudnienia, i tym samym zawody robotnicze, jak i te oparte o pracowników inżynieryjno-technicznych, mogły liczyć na pełne pokrycie swoich zapotrzebowań. Większość społeczeństwa była jednak zdana na nie zawsze równomierny i jakościowo akceptowalny przydział towarów.

Odchodzenie od kartek - rok 1948

W latach 1947-1948, do momentu utworzenia się Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, powoli zaczynano odchodzić od systemu kartkowego. I tak, w 1947 r. zrezygnowano już z kartek na sól i naftę, a 1 stycznia 1948 r. podjęto decyzję o wyłączeniu z listy produktów także ziemniaków.

Następnie Rada Ministrów, w dniu 1 kwietnia, zniósła reglamentację na cukier, kaszę i wyroby dziewiarskie, a w październiku również na chleb, mąkę i węgiel. Ostatecznie, zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z 11 grudnia 1948 r., z dniem 1 stycznia 1949 r. w Polsce miał przestać obowiązywać system reglamentacji. Zaczęto tworzyć nowe realia gospodarcze, zgodne z założeniami planu sześcioletniego.

Niewydolny i zmonopolizowany system ekonomiczny, oparty o gospodarkę centralnie sterowaną, nie wytrzymał nawet dwóch lat. Niestabilna sytuacja zaopatrzeniowa, wynikająca z nieprzemyślanych założeń planu sześcioletniego dążącego głównie do rozbudowy przemysłu ciężkiego (na lata 1950-1955), doprowadziła do ogromnego załamania gospodarki.

I znowu kartki - 1951

Przy ponownym powrocie do systemu kartkowego w 1951 r. należało zadbać o pozyskanie dóbr, które to następnie miałyby być reglamentowane. Aby osiągnąć ten cel zmuszano rolników do przekazywania na rzecz państwa obowiązkowych świadczeń, np.: zboża, zwierząt rzeźnych czy ziemniaków. Ponadto organizowano „akcje skupu”, w trakcie których miano, w interesie państwa, skupywać od rolników produkty rolne po zaniżonych cenach. Dodatkowo w dalszym ciągu partia prowadziła narrację w duchu trwania w kryzysie

powojennym oraz konieczności dokonywania ogromnych nakładów finansowych na odbudowę zniszczeń, których to koszt miał być odpowiedzialny za braki na półkach sklepowych i niewydolne systemy produkcyjne.

Prezydium Rządu w dniu 29 sierpnia 1951 r. podjęło decyzję o ponownym wprowadzeniu reglamentacji, jednak tym razem, mając na uwadze złe wspomnienia obywateli sprzed dwóch lat, postanowiło wprowadzić tzw. bony (będące bezpośrednim odpowiednikiem wspomnianych wcześniej „kartek”), głównie na mleko i tłuszcz. W 1952 r. dołączono do produktów reglamentowanych również proszek do prania, mydło i cukier. Zbyt skomplikowany i niesprawiedliwy system, oparty o rejestrację w sklepie, który wyznaczał daty realizacji przydziału cztery razy w miesiącu, nie gwarantując jednocześnie równomiernego zaopatrzenia (np. można było otrzymywać cotygodniowo, w ciągu miesiąca, tylko samo mydło), został wycofany z dniem 3 stycznia 1953 r. wskutek ogromnej presji społecznej.

Kartki gierkowskie - 1976 rok

Najbardziej znana i ikoniczna reglamentacja, która nastąpiła w latach 1976-1989, najlepiej świadczyła o zapaści modelu gospodarki centralnie sterowanej. Zainicjowany przez I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka „manewr gospodarczy”, który miał za zadanie uratować gospodarkę PRL-u, m.in. poprzez ograniczenie inwestycji do tych najbardziej kluczowych przy jednoczesnym wprowadzeniu drastycznej podwyżki cen, ostatecznie nie odniósł sukcesu. Towary znikły ze sklepowych półek w zaskakującym tempie, jednocześnie rosły kolejki ustawiające się do pustych witryn w nadziei na nowe dostawy. Reformy wycofano pod wpływem protestów społecznych, gospodarka zaczęła staczać się po równi pochyłej. I tym razem władza kolejny raz postanowiła oprzeć swoje funkcjonowanie o dystrybucję dóbr. Dokonano tego 13 sierpnia 1976 r. wprowadzając bilety towarowe na zakup cukru. Niedługo potem ograniczono przydział mięsa, czekolady, margaryny, a także sera.

**Demonstranci na ulicach
Grudziądza. Na niesionych przez
protestujących transparentach**

widoczne hasła, w tym m.in. „JEDNA POLSKA JEDNA REGLAMENTACJA”. Grudziądz, październik 1981 r. (fot. zasobu AIPN)

Demonstranci na ulicach Grudziądz. Na niesionych przez protestujących transparentach widoczne hasła, w tym m.in. „WŁADZA LUDU, CZY GŁODU!”. Grudziądz, październik 1981 r. (fot. zasobu AIPN)

Kartki po Sierpniu '80

Pogarszająca się sytuacja ekonomiczna sprawiła, że zdesperowani robotnicy w sierpniu 1980 r. jako jeden z dwudziestu jeden postulatów (w tym przypadku punkt 11) umieścili następujący zapis:

„Wprowadzić na mięso i przetwory kartki – bony żywnościowe (do czasu opanowania sytuacji na rynku)”.

Mimo negatywnych konotacji z przeszłości dotyczących systemu kartkowego robotnicy chcieli, aby ogół Polaków miał zagwarantowany minimalny przydział podstawowych artykułów spożywczych.

W 1981 r., w okresie poprzedzającym wprowadzenie stanu wojennego, wychodząc niejako naprzeciw postulatom strajkujących, władze rozszerzyły zakres reglamentacji wprowadzając 28 lutego kartki na mięso i

jego przetwory. Taki system miał obowiązywać tylko przez kwartał, ale dotrwał do 1989 r.

Demonstrantka z grafiką przedstawiającą czaszkę ze skrzyżowanymi piszczelami, kawałkami mięsa oraz z napisem „REGLAMENTACJA”. Grudziądz, październik 1981 r. (fot. zasobu AIPN)

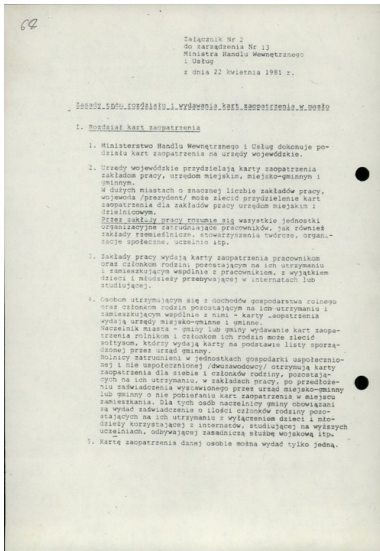
Mąka 1000 g V 83	Cukierki 250 g V 83	R-PII 60 V 83	Papierosy 4 pacz. V 83
P. zbożowe 500 g V 83	A 2072227 nazwisko i imię		Papierosy 4 pacz. V 83
Tłuszcze 1 V 83	adres: gmina-miasto-dzielnica		Papierosy 4 pacz. V 83
Tłuszcze 2 V 83	Rezerwa 3 V 83	Rezerwa 4 V 83	Rezerwa 20 V 83
			Alkohol 1 but. V 83

Kartka na mięso, z zasobu Oddziałowego AIPN w Gdańsku (Ze zbiorów AIPN)

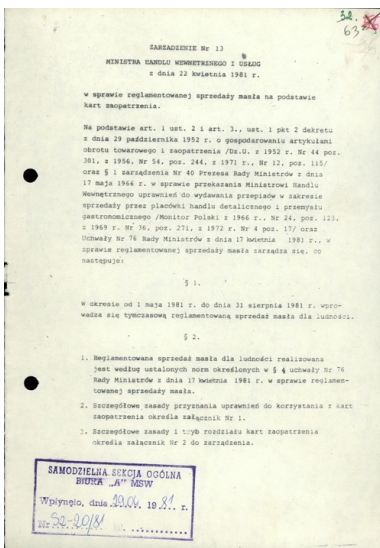
22 kwietnia 1981 r. zakres reglamentacji znacząco się zwiększył obejmując: masło, mąkę, kaszę i ryż, a od września również mydło, proszek do prania i papier toaletowy. Wkrótce do powiększającej się listy dóbr

dołączyły także m.in.: kawa, czekolada, mleko w proszku dla dzieci, artykuły szkolne, papierosy, alkohol, benzyna, a nawet buty. Jedynym towarem, dostępnym w każdym sklepie spożywczym, o każdej porze roku, był ocet.

Reglamentacja przetrwała ostatecznie do czerwca 1989 r. i, co bardzo znamienne, ostatnim przydziałowym towarem było mięso, którego pozyskanie stanowiło największy problem logistyczny. Warto jednak dodać, że część zakładów pracy zdążyła jeszcze wydać swoim pracownikom przydziałowe kartki na lipiec 1989 roku.

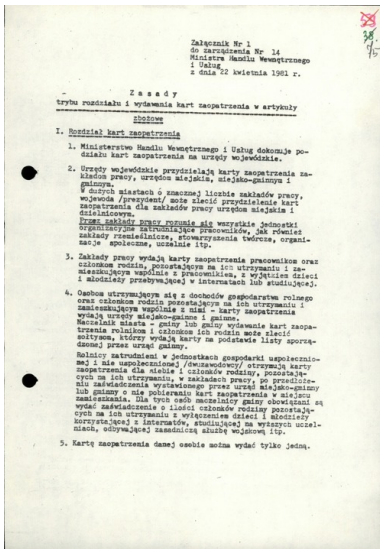
Załącznik Nr 2 dot. zasad trybu rozdziału i wydawania kart zaopatrzenia w masło (Ze zbiorów AIPN)

**Zarządzenie Nr 13 Ministra
Handlu Wewnętrznego w sprawie
reglamentowanej sprzedaży
masła na podstawie kart
zaopatrzenia (Ze zbiorów AIPN)**

* * *

Wejście w życie przepisów ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, tj. tzw. ustawy Wilczka, mocno zliberalizowało działalność gospodarczą w nowej rzeczywistości politycznej. Pozwoliło to na uwolnienie drobnego handlu i jednocześnie zaspokojenie dóbr konsumpcyjnych obywateli. Tym samym system kartkowy, jak i ustrój PRL-u, odeszły do historii.

**Załącznik Nr 1 dot. zasad trybu
rozdania i wydawania kart
zaopatrzenia w artykuły zbożowe
(Ze zbiorów AIPN)**

Załącznik nr 2
do zarządzenia Nr 14
Ministra Handlu Wewnętrznego
z dnia 22 kwietnia 1961 r.
o cenie

Z a s a d y

1 tryb realizacji reglamentowanej sprzedaży artykułów
zbożowych dla ludności.

1. Wydziały handlu i usług urzędów województwa na podstawie kart zapotrzebowania składają do Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Biura zapotrzebowania na wielkość dostaw artykułów zbożowych przeznaczonych na zapotrzebowanie handlowe indywidualnych konsumentów.
2. Wydziały handlu i usług urzędów województwa dokonują podziału trybów wielkości na urzędy miejskie, wiejsko-gminne, pełne oraz organizacje handlowe, prowadzące sprzedaż w sklepach detalicznych.
3. Organizacje handlowe, dokonując podziału wielkości przydziału artykułów zbożowych na sklepy, odpowiadają do wielkości wyznaczących z zapotrzebowania sklepów.
4. Sklepy realizujące sprzedaż artykułów zbożowych obowiązane są:
  - a/ wydać z karty zapotrzebowania odliczek o nominalnej wartości na cały okres (kwartał lub miesiąc);
  - b/ rozliczyć się ilością odliczków kart zapotrzebowania z ilością sprzedanych art. zbożowych. W tym celu kierownik sklepu sporządza rozliczenie sprzedaży oraz rozliczenie z pobranych odliczków kart zapotrzebowania.
5. Odliczki, rozliczenie ze sprzedaży oraz rozliczenie z pobranych odliczków kart zapotrzebowania kierownik sklepu składa na powołanym formularzu, który przysyła artykuły zbożowe dla sklepów.
6. Jedynymi rozliczającymi kwoty na sklepy są kierownicy odliczek, obliczając ich liczbę i składają rozliczenie ze sprzedaży własnym iremowo urzędów miejskim, wiejsko-gminnym i gminnym.

/1165

**Załącznik Nr 2 dot. zasad i trybu
rozliczeń reglamentowanej
sprzedaży artykułów zbożowych
dla ludności (Ze zbiorów AIPN)**

138

ZARZĄDZENIE Nr 14
MINISTRA HANDLU WEWNĘTRZNEGO I USŁUG
z dnia 22 kwietnia 1961 r.
w sprawie reglamentowanej sprzedaży mąki pszennej, kasz,
płatków zbożowych oraz ryżu

Na podstawie art. 1 ust. 2 i art. 3 ust. 1 pkt 2 dekretu z dnia 29 października 1950 r. o gospodarowaniu artykułami żywnościowymi i zapotrzebowania (Dz. U. z 1950 r. nr 46, poz. 301, z 1950 r. nr 54, poz. 344, z 1971 r. nr 12, poz. 115/ oraz § 3 zarządzenia nr 42 Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 marca 1960 r. w sprawie przekazania Ministerstwu Handlu Wewnętrznego uprawnień do wydawania przepisów w zakresie sprzedaży oraz placówki handlu detalicznego i przemysłu gastronomicznego. Prezydent Rzeczypospolitej z dnia 12 października 1950 r. (Dz. U. z 1950 r. nr 30, poz. 271) z 1972 r. nr 4, poz. 117/ oraz Uchwały nr 7 Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 1961 r. w sprawie reglamentowanej sprzedaży mąki pszennej, kasz, płatków zbożowych oraz ryżu zarządza się, co następuje:

§ 1.
Wprowadza się na okres od dnia 1 maja do dnia 31 grudnia 1961 r. reglamentowaną sprzedaż dla ludności na karty zapotrzebowania mąki pszennej, kasz, płatków zbożowych i ryżu.

§ 2.
1. Reglamentowana sprzedaż mąki pszennej, kasz, płatków zbożowych, ryżu dla ludności realizowana kart według ustalonych trybów określonych w § 3 uchwały nr 77 Rady Ministrów z dnia 14 kwietnia 1961 r. w sprawie reglamentowanej sprzedaży mąki pszennej, kasz, płatków zbożowych oraz ryżu.

2. Uprawnienia przyznawające ludności do otrzymania kart zapotrzebowania uprawniających do zakupu określonych ilości mąki, kasz, płatków zbożowych, ryżu ustala § 2 uchwały nr 77 Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 1961 r. w sprawie reglamentowanej sprzedaży mąki pszennej, kasz, płatków, ryżu.

3. Szczegółowe zasady i tryb realizacji kart zapotrzebowania określa załącznik Nr 1 do zarządzenia.

4. Zasady i tryb realizacji sprzedaży reglamentowanej mąki, kasz, płatków zbożowych i ryżu na podstawie kart zapotrzebowania określa załącznik Nr 2 do zarządzenia.

SAMODZIELNA SEKCJA OGÓLNA
BIURA „V” MSW
Wpłynęło, dnia 22.04.1961 r.
Nr 22.2111/61

**Zarządzenie Nr 14 Ministra
Handlu Wewnętrznego w sprawie
reglamentowanej sprzedaży mąki
pszennej, kasz, płatków
zbożowych oraz ryżu (Ze zbiorów
AIPN)**

Więcej interesujących materiałów na profilu Archiwum IPN

COFNIJ SIĘ